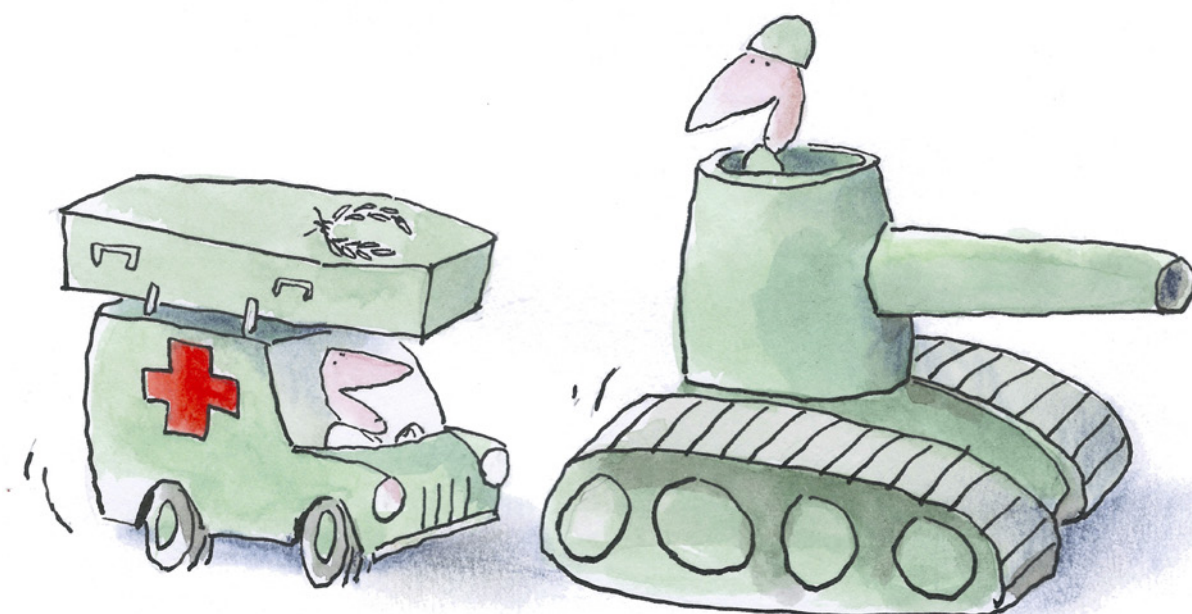

Vredesspiraal

jaargang 18 / nummer 3 / september 2022

LEN

Oekraïense Pacifistische Beweging: Oorlog is een probleem, het is geen oplossing

Traumaverwerking

Onder een laken heel
langzaam praten met God

Pleisterplaatsen

Duurzaamheid
in de Groene Kerk

Ben-Peter Smit

Geschiedschrijving in
plaats van defensiebudget

IN DIT NUMMER

8

12

14

COLOFON

Vredesspiraal is het kwartaalblad van Kerk en Vrede, de landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de kerken actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid.

Redactie

Mark Akkerman, Héleen Broekema,
Rob van Essen, Leen van den Herik, Margreet
Hogeterp (hoofdredacteur), Jorrit van Loenen.

Abonnement

Als u het werk van Kerk en Vrede onderschrijft en wilt steunen, meld u dan aan als lid of donateur. Leden betalen tenminste € 40,- per jaar, inclusief een *abonnement* op *Vredesspiraal* en een aantal keren per jaar een ledenbrief. Een abonnement zonder lidmaatschap kost € 15,- per jaar. Losse nummers € 3,- excl. porto.

Adres

Kerk en Vrede, t.a.v. Vredesspiraal
Postbus 1528, 3500 BM Utrecht
tel. 030-2316666, secretariaat@kerkenvrede.nl
Redactie: hogeterpg@gmail.com
www.kerkenvrede.nl
facebook.com/kerkenvrede
twitter.com/kerkenvrede
IBAN: NL15 ASNB 0904 9553 11

Illustraties

©Kerk en Vrede (tenzij anders vermeld)
Cover: Len Munnik

Vormgeving

Circade, Zwolle

Druk

Slimdruk, Leeuwarden

- 3 Mark Akkerman
Grote wapenbedrijven verdelen onderzoeksgeld
- 5 Jan de Jongh
Vrede verbeelden
- 6 Yosé Höhne-Sparborth
Traumaverwerking in Irak
- 8 Margreet Hogeterp
Oorlog is een probleem, geen oplossing
- 10 Mark Akkerman
Column: Kiem van verzet levend houden
- 11 Libert Hol
Geen vrede zonder gerechtigheid
- 12 Margreet Hogeterp
Interview met Rob van Essen
- 14 Ben-Peter Smit
Investerings in defensie slechts symptoombestrijding
- 16 Leen van den Herik
Pleisterplaatsen: de Groene Kerk
- 18 Roos Berendsen
**Recensie:
De heilige natuur van Karen Armstrong**
- 20 Vredesnieuws
- 22 Margreet Hogeterp
Talen naar Vrede: Hit the road
- 23 Agenda
- 24 Mieke van Zonneveld
Voor het slapen gaan

4x per jaar het laatste
vredesnieuws ontvangen?
Word lid of abonnee!

Grote wapenbedrijven verdelen onderzoeksgeld

De Europese Unie (EU) heeft de afgelopen jaren steeds keuzes gemaakt die aantonen dat zij zelf een militaire macht op het wereldtoneel wil vormen. Er komt een gezamenlijke reactiemacht, zo blijkt uit het dit voorjaar gepresenteerde Strategisch Kompas, dat een defensievisie voor de komende jaren uiteenzet. Verder moet er vooral veel via samenwerking tussen lidstaten bereikt worden.

Mark Akkerman

Een belangrijke stap in de militarisering van de EU is de oprichting van het Europees Defensiefonds (EDF). Dit fonds heeft minimaal acht miljard euro beschikbaar voor de financiering van militair onderzoek en de ontwikkeling van nieuwe wapens en militaire technologieën onder de huidige EU-begroting (2021-2027). De wapenindustrie heeft grote invloed gehad op de totstandkoming van dit instrument en plukt daar nu de vruchten van.

‘Civiel’ veiligheidsonderzoek

In het verlengde van de doelen waarvoor ze ooit werd opgericht, heeft de Europese Unie een eigen militaire infrastructuur en het financieren van bewapening lang buiten de deur gehouden. Bij de financiering van onderzoek, waaronder de grootschalige algemene zevenjarige onderzoeksprogramma's van de EU, werd hier voor het eerst aan gemorrelt. Onder de noemer 'veiligheid' werd bij deze fondsen vanaf ongeveer 2007 een opening aan de wapenindustrie geboden om geld binnen te harken voor zogenaamd 'civiel' veiligheidsonderzoek.

Voor de industrie was dit niet genoeg, deze lobbyde jarenlang voor een beleidswijziging waardoor ook echt militair onderzoek, inclusief de ontwikkeling van nieuwe wapens, mogelijk werd. Met succes. De Europese Commissie stelde in 2015 een zogenaamde 'Group of Personalities' (GoP) in, die hierover moest gaan adviseren. Meer dan de helft van deze groep bestond uit vertegenwoordigers van wapenbedrijven en militaire onderzoeksinstituten. Niet verrassend kwam de GoP met het voorstel om een grootschalig nieuw instrument op te richten. De Commissie nam dit voorstel nagenoeg volledig over, waarmee het Europees Defensiefonds een feit werd.

Het fonds is vorig jaar van start gegaan en dit jaar worden de eerste contracten voor een breed scala aan projecten aan consortia van bedrijven en onderzoeksinstellingen gegund. De afgelopen jaren werd er al bijna zeshonderd miljoen euro besteed aan twee pilotprogramma's voor het EDF: de Preparatory Action on Defence Research (PADR, 2018-2019) en het European Defence Industrial Development Program (EDIDP, 2019-2021).

Minimale ethische check

In het afgelopen maart verschenen rapport *Fanning the Flames: How the European Union is fuelling a new arms race* onderzoeken het Europees Netwerk Tegen Wapenhandel (ENAAT), Transnational Institute (TNI), Stop Wapenhandel, het Spaanse Centre Delàs en het Britse Shadow World Investigations waar dit geld heen gaat: welke bedrijven en instellingen krijgen de contracten? Wat voor soort projecten worden gefinancierd? En welke risico's zijn daaraan verbonden?

In juni verschenen nieuwe cijfers online, over de contracten die in 2021 afgesloten zijn. Deze cijfers bevestigen het beeld dat al in het rapport naar voren komt: grote Europese wapenbedrijven, in het bijzonder die hard voor de oprichting van het EDF gelobbyd hebben, slepen het gros van het geld binnen.

Met risico's zoals het schenden van mensenrechten of het oorlogsrecht wordt nauwelijks rekening gehouden. De projectbeschrijvingen die vaak in ondoordringbaar technisch jargon zijn opgesteld, laten een trend zien van inzet op onder meer 'disruptieve' wapens en technologieën, autonome systemen en het gebruik van kunstmatige intelligentie. Door onder andere het gebrek aan menselijk toezicht zijn hier allerlei extra risico's aan verbonden. Een minimale ethische check wordt aan bedrijven zelf overgelaten. Zij mogen op een formulier afvinken dat alles netjes en legaal zal zijn, en dan is de EU tevreden.

Succesvolle lobby

In totaal hebben ruim 400 bedrijven en onderzoeksinstellingen geld ontvangen uit de PADR- en EDIDP-potten. De verdeling is echter bijzonder

scheef. Zo krijgen vijftien bedrijven en instituten samen 52 procent van het totaal toegeschoven. Topverdiener Leonardo is alleen al goed voor 9,5 procent. De bedrijven die in de GoP zijn vertegenwoordigd, komen gezamenlijk uit op 28 procent. Zij mogen dus gerust spreken van een zeer succesvolle lobby.

Nederlandse deelname

Nederlandse bedrijven en onderzoeksinstituten ontvingen tot nu toe zo'n 10,3 miljoen euro uit de PADR- en EDIDP-gelden. Een relatief bescheiden bedrag, goed voor 2,37 procent van het totaal. Ter vergelijking: de grote wapenproducerende EU-landen Frankrijk, Italië, Spanje en Duitsland zijn samen verantwoordelijk voor ruim 65 procent. Veruit het grootste deel van de 'Nederlandse' miljoenen gaat naar onderzoeksinstituut TNO, dat met ruim zes miljoen euro tot de vijftien grootste begunstigden behoort. Niet geheel toevallig was het ook vertegenwoordigd in de 'Group of Personalities'. Scheepsbouwer Damen neemt deel in twee projecten, goed voor zo'n 1,5 miljoen euro. Vooralsnog hebben wapenlobbyorganisatie NIDV en de overheid zich tevreden getoond met de Nederlandse participatie. Ze trekken nauw samen op om meer geld binnen te halen. Er worden gezamenlijke infodagen voor de industrie georganiseerd. Daarnaast is onder leiding van oud-generaal Middendorp een speciale interdepartementale werkgroep opgericht die in deze lucratieve betrekking de Nederlandse

wapenindustrie moet helpen zich internationaal goed te positioneren. De NIDV mag hier ook weer bij aanschuiven.

Het ligt in de lijn der verwachting dat de grote Europese wapenbedrijven ook het grootste deel van de miljarden onderzoeksgeld zullen krijgen die de komende jaren verdeeld worden. De EU heeft, na de Russische inval in Oekraïne, al aangekondigd dat het ook het budget voor het EDF wil verhogen. Een concreet voorstel volgt later dit jaar. ◀

Grote Europese wapenbedrijven slepen het gros van het geld binnen dat bestemd is voor militair onderzoek.

Top 15 ontvangers EU-financiering voor militair onderzoek (PADR en EDIDP, 2019-2021)

	Naam	Land	Bedrag	% Totaal
1	Leonardo (GoP)	Italië	€ 41,4 miljoen	9,54%
2	Thales	Frankrijk	€ 29,1 miljoen	6,69%
3	Indra (GoP)	Spanje	€ 27,9 miljoen	6,43%
4	Safran	Frankrijk	€ 23,0 miljoen	5,28%
5	Airbus (GoP)	Duitsland, Frankrijk, Spanje	€ 22,2 miljoen	5,11%
6	SAAB (GoP)	Zweden	€ 12,2 miljoen	2,81%
7	KMW+ Nexter	Duitsland, Frankrijk	€ 10,5 miljoen	2,42%
8	GMV	Spanje	€ 10,1 miljoen	2,33%
9	Hensoldt	Duitsland	€ 9,2 miljoen	2,12%
10	Fraunhofer (GoP)	Duitsland	€ 8,2 miljoen	1,90%
11	Etme Peppas Kai Synergates	Griekenland	€ 7,5 miljoen	1,72%
12	Intracom	Griekenland	€ 6,4 miljoen	1,48%
13	TNO (GoP)	Nederland	€ 6,0 miljoen	1,39%
14	Diehl	Duitsland	€ 5,9 miljoen	1,37%
15	Milrem	Estland	€ 5,9 miljoen	1,36%
Totaal Top-15			€ 225,7 miljoen	51,95%
Totaal 'Group of Personalities'			€ 122,0 miljoen	28,08%
Totaal			€ 434,5 miljoen	100,00%

Vrede verbeelden

Het betoog over vrede en ontwapening is wat versleten. Jan de Jongh, emeritus studentenpastor in Utrecht, geeft daarom wat suggesties voor vieringen rond thema's als 'vrede en verzoening'. Rituelen en verbeeldingen zeggen soms meer en beklijven beter dan woorden. Zeker een aanrader voor de komende Vredesweek die dit jaar plaatsvindt van 17-25 september.

Jan de Jongh
emeritus
studentenpastor
in Utrecht

Duifjesgroet

Op de zondag voorafgaand aan de Vredesweek maken kinderen vredesduifjes van correspondentiekaarten. Op vredesdag worden de duifjes aan het begin van de dienst uitgereikt met het verzoek er een vredesgroet op te schrijven.

Tijdens de collecte worden ze opgehaald en bij de communie krijgt men er een mee. Of wanneer er geen tafelviering is, dan bij de uitgang meegeven. Ieder krijgt zo een groet van een ander.

Vredesgroet naar buiten

Een vredesgroet van de gemeenschap laten uitgaan naar andersgelovigen of vluchtelingen, bijvoorbeeld naar de moskee, de Hindoegemeenschap, de Molukse gemeente in de buurt, het asielzoekerscentrum of gevangene vreemdelingen. Stel een tekst op en laat iedere kerkganger daar zijn/haar naam onder zetten. Breng het vervolgens weg – door een delegatie – met een bos bloemen of een kaars.

Gebet in andere talen

Nodig mensen van een andere nationaliteit of volk uit om een korte voorbede in eigen taal te spreken. Je verstaat er niets van en toch geeft het een ervaring van verbondenheid (in navolging van Taizé). Men kan ook het 'Onze Vader' in verschillende talen tegelijk spreken.

Kyrie en Gloria

Twee stemmen: de ene noemt oorlogsberichten – de andere positieve vredesinitiatieven. Indien mogelijk de eerste door een trom en de tweede door fluit- of vioolmuziek laten omranken.

Haat verbranden

Mensen die dat willen kunnen op een briefje haat, wrok, weerstanden, kwaadheid en dergelijke op-

schrijven. Daarna dichtvouwen, ophalen en op een schaal voorin verbranden. Daarbij een tekst en gebed van vergeving en verzoening maken. Eventueel bij de voorbeden in dezelfde schaal wierook branden: 'Mijn gebed moge zijn als reukwerk voor uw Aangezicht' (Psalm 141:2).

Onze puinhoop verlichten

Een ruimtelijke voorstelling maken van verbrande en geblakerde stukken hout en puin óf van slooppuin voor in de kerk een grote hoop stapelen. De kerkgangers bij de ingang een waxinelichtje geven. Na het Kyriegebed – bijvoorbeeld onder het zingen van 'Da pacem', 'Dona nobis pacem' of een ander vredeslied – kunnen deze lichtjes dan in de openingen, op en rond de puinhoop, gezet worden. Daarbij staan één of meerdere liturgen met een brandend kaarsje waarmee de lichtjes aangestoken worden. ◀

Traumaverwerking in Irak: heel langzaam praten met God

Van oktober 2021 tot eind juni van dit jaar verbleef Yosé Höhne-Sparborth in Noord-Irak met als belangrijkste doel het geven van trainingen in traumaverwerking doormiddel van lichaams-technieken. Maar hoe zorg je ervoor dat mensen naar zo'n training komen, als het bestaan van trauma's wordt ontkend uit angst voor gek te worden verklaard? Dat vraagt om een creatieve benadering. De kinderen worden katjes, de vrouwen leren heel langzaam te bidden, en iedereen mag een laken over het hoofd trekken.

Yosé Höhne-Sparborth
projectmedewerker
Kerk en Vrede

In 1995 zeiden artsen in El Salvador tegen me: 'Dat is geweldige preventie, dat moet je ontwikkelen!' Het ging over intuïtieve ontspanningsoefeningen. We hebben het ontwikkeld. In 2014 hielp ik er de vluchtelingen in Irak mee ontspannen. "Kun je ons dat ook leren?" werd me gevraagd. Jawel, zeker. Maar er was nooit tijd het te organiseren. Door arbeid in Colombia met doven, later met doven/ mentaal gehandicapten, brachten we de aanpak terug tot 'je voelen als een boom' om stevig te staan en beschermd te zijn. Want geweld, angst en trauma gaat in je lijf zitten. Je wordt er ziek van. Daarom moet je er op tijd voor zorgen dat je die die angst uit je lijf krijgt. Dat is preventie. Maar, hoe doe je dat?

Yosé Höhne-Sparborth verbleef acht maanden in Irak voor trainingen in traumaverwerking.

Ren je rot

Dat zou ik nu in Irak gaan leren. Acht maanden had ik ervoor uitgetrokken, omdat ik trainers wilde trainen die ermee konden doorgaan. Maar er waren wat misrekeningen. Want hoewel het door bisschop Mirkis en Pater Jens gebracht wordt onder de noemer: 'traumawerk', constateerde ik al snel dat in Irak de trauma's 'ontbreken'. Iedereen lachte erom, iedereen snapte het. Je hebt geen trauma's, want dan ben je gek. Niemand wil dus naar zo'n workshop.

Vier maanden later wist ik: het algemene trauma in Irak is, dat de mensen zich rot rennen en niet weten hoe stil te staan; hoe thuis te zijn bij zichzelf en tot rust te komen. Na dertig jaar van telkens weer andere gevaren lopen ze continu met de rugzak gepakt, klaar om te vluchten.

Dus begon ik in april met een setje workshops: 'Hoe stop ik met rennen?' Ineens liep het storm. Veel enthousiasme. Een dagje ontspannings-oefeningen bracht diepe rust in de tent. Vervolgens werd me me gevraagd of ik dat niet in een vluchtelingenkamp kon doen? Jazeker, was vanaf het begin de opzet. Maar iemand moest me er wel heen brengen...

Sterk als een boom

Maandag 13 juni, één dag voor vertrek, brengt een organisatie (N2N) me naar een kamp. Ik praat met de directeur, de vrouw is zeer enthousiast. Ontspanningsoefeningen? Graag! Wanneer? Tja, volgende reis... We lopen door het kamp. Ik zie hoe er gewoond wordt, en we gaan weer naar het kantoor van N2N. Met die medewerkster praat ik nog even door, want ze snapt zeer goed waarover het gaat.

Ik vertel over mijn ervaring met kinderen: "Als ik met kinderen werk, laat ik ze altijd een boom zijn. Kinderen zijn dat meteen, het maakt ze beresterk, ineens kunnen ze zich verdedigen. Of ik laat ze zitten: oogjes toe, denk dat je een vogel bent, in je eigen nest. Het is jouw nest. Als er iemand in zit die je niet zo dichtbij wilt: zet ze maar buiten je nest, op een tak ergens. Kinderen die je plagen, papa

Het algemene trauma in Irak is, dat de mensen zich rot rennen en niet weten hoe stil te staan.

of mama, gewoon op een tak zetten. De kinderen grijnzen dan altijd en ruimen met genoeg het nest leeg. Hebben ze meer ruimte voor zichzelf.”

Katten en muizen

Deze kinderen leven al acht jaar in dit kamp. Ze leven met tien tot twintig personen in één tent en hebben dat gevoel van eigen ruimte hard nodig. Ik zou het graag met ze doen. Echter, in de wijde omtrek van dat kamp is geen boom te bekennen. Van de paar miezerigen kleine boompjes in het kamp leren ze niet om zich sterk en goed beschermd te voelen. Dat werkt dus niet. En vogels? Er vliegen geen vogels over het kamp. Die kennen ze dus evenmin. Ook daar kan ik niets mee.

De directeur vertelt dat ze nog wel vogels in een kooitje kennen. Maar het lijkt mij dat ze dat kooitje al goed genoeg kennen. Daarom vraag ik of er muizen zijn in het kamp. Jawel, die zijn er. En dan zijn er zeker ook katten? Inderdaad, die zijn er ook. Ik vraag of ze hier van die katten houden want in Koerdistan raken nogal veel mensen in paniek als ze een kat zien. “Nee, hier in het kamp zijn ze dol op katten”, zegt de directeur. “Want katten houden de muizen weg.”

Laken over je hoofd

Ik krijg een idee. Samen met mijn begeleidster werk ik het uit. Als ik die kids ga leren om als poezen over de grond te bewegen, wordt dat heel ontspannend langzaam bewegen. Of als een kat zich lui oprollen. En dan zelf bepalen wie dichtbij mag komen. Iedereen die te dichtbij komt, die mogen ze met hun pootjes wegslaan. Het lijkt haar een fantastisch idee, want in zo'n tent vol met volwassenen zit iedereen de kinderen op de

huid. Met je ogen dicht je als een kat voelen die de pootjes mag uitslaan. Het geeft besef van wie je toch een beetje meer op afstand moet houden om je prettig te voelen.

En dan bedenken we nog iets. We gaan iedereen een soort algemene kampcode leren: wie in de tent aan de kant zit met een laken over haar of zijn hoofd getrokken, die mag je niet lastigvallen, want die wil even helemaal alleen zijn. En voor de moslimvrouwen kunnen we dan nog bedenken: als je vijf keer per dag moet bidden – en niemand mag je storen tijdens het gebed! – neem daar dan telkens goed de tijd voor. Twintig minuten of zo. Gewoon héééél langzaam praten met God.

Langzaam bidden

Dus: vijf maal bidden, zacht kleedje onder je benen en hoofd. En heel langzaam bidden tot God. Niemand zal je storen. Vijf keer twintig minuten. Dat is dan echt je eigen vrije tijd die iedereen respecteert. Dat wordt het trainingsprogramma in november. De kinderen worden katjes, de vrouwen leren heel langzaam te bidden, en iedereen mag een laken over het hoofd trekken. Ik ben benieuwd! ◀

Met je ogen dicht je als een kat
voelen die de pootjes mag uitslaan.
Het geeft besef van wie je toch
een beetje meer op afstand moet
houden om je prettig te voelen.

'Oorlog is een probleem, geen oplossing'

Yurii Sheliazhenko is secretaris van de Oekraïense Pacifistische Beweging en een geïsoleerde, maar vastberaden stem voor vrede in een land dat in oorlog is. Op 19 mei hield hij een toespraak op de Vredesconferentie in Brussel die georganiseerd werd door Europe for Peace & Solidarity met het thema: 'Welke uitweg voor oorlog en militarisering?'

Margreet
Hogeterp

'Beste vrienden, bedankt dat jullie de vrede een kans geven op deze conferentie', zo begon Sheliazhenko zijn toespraak. En hij vervolgde: 'De Oekraïense Pacifistische Beweging die ik vertegenwoordig doet hetzelfde, ondanks de staat van beleg. We helpen burgers om te overleven en burgers te blijven. We blijven pleiten voor geweldloze conflictbeheersing en afschaffing van de dienstplicht, het ontwikkelen van vredesstudies en het samenwerken met de internationale vredesbeweging. Toen we op 15 mei online bijeenkwamen om de Internationale Dag van de Dienstweigeraars te vieren, hebben we een verklaring aangenomen waarin we opnieuw de voortzetting van de oorlog veroordelen. Ook roepen we op tot stopzetting van de vijandelijkheden, het beginnen van onderhandelingen, en het aan de kaak stellen van mensenrechtenschendingen tijdens de militaire mobilisatie in Oekraïne. Tot slot betuigen we solidariteit met Russische en Wit-Russische tegenstanders van militaire dienst en eisen we onmiddellijke stopzetting van alle repressies tegen hen. Vrede en solidariteit in Europa en wereldwijd is een krachtige droom, maar het veranderde in een wilde waan van het verpletteren van de gemeenschappelijke vijand tegen elke prijs, confrontatie met nachtmerrieachtige risico's van langdurig bloedvergieten, voedseltekorten, hyperinflatie, economische en ecologische crises en een ondenkbare, maar nog steeds serieus geplande, nucleaire oorlog.'

De duistere kant van oorlog

'Ik denk dat de mensen die hier bijeen zijn begrijpen dat vrede en solidariteit een onmiddellijk staakt-het-vuren en uitgebreide vredesbesprekingen betekenen om een gemeenschappelijke basis te vinden tussen

Oekraïne en Rusland, tussen Oost en West. We leven allemaal op dezelfde planeet en daarom moeten we een gemeenschappelijke basis vinden. Maar sommige mensen leven blijkbaar op een andere planeet, waar dodelijke wapens en weigering om te onderhandelen op de één of andere manier vrede brengen, terwijl wantrouwen en haat op de één of andere manier solidariteit creëren.

Verschillen tussen deze planeten zijn verschillen tussen de progressieve cultuur van vrede en geweldloosheid en de archaïsche cultuur van oorlog en geweld. Op de planeet van vrede praten mensen, op de planeet van oorlog vechten de menigten. Maar ik verzeker je dat het dezelfde planeet is, de oorlog is er slechts een duistere kant van, samen met oorlogspropaganda met zijn onrealistische beelden van existentiële vijanden en heldhaftige moordenaars die hun land verdedigen.'

Vredeseconomie versus zelfvernietiging

'Aan de duistere kant zijn er veel inspanningen om alle mensen in legers te veranderen door middel van oorlogspropaganda in media en onderwijs, militaire rekruterings- en mobilisatiecampagnes, corruptie en druk die haviken en intimiderende duiven voortbrengen.

We moeten de positieve kant van onze planeet ontwikkelen, de vredesbeweging versterken om oorlogszuchtige menigten in vredelievende mensen te veranderen. We moeten bouwen aan een geweldloze samenleving zonder vijanden en zonder grenzen die mensen verdelen. Een samenleving gebaseerd op gewetensbezwaren tegen militaire dienst, op weigering om te doden of een andere misdaad te plegen, op herstelrecht, universele vaardigheden van *soft-power* zelforganisatie en conflictbeheersing. We hebben vredeswetenschap en vredesonderwijs nodig om effectieve en praktische methoden van geweldloos leven te leren. We hebben mediavrede en cybervrede nodig om een geweldloos discours te handhaven, om licht te werpen op de gewelddadige duisternis aan alle kanten, in plaats van de mensheid mee te slepen in éézijdige duisternis. We hebben een vredeseconomie nodig om te investeren in vredesopbouw in plaats van zelfvernietiging.'

Weiger te doden

'Militaire patriottische opvoeding en dienstplicht is het gemeenschappelijke kwaad van Rusland en Oekraïne, dat het conflict heeft laten escaleren en tot oorlog heeft geleid. Het moet worden veroordeeld en verboden door het internationaal recht, evenals immorele praktijken zoals repressie tegen vredesbewegingen in Rusland en totale militaire mobilisatie van de bevolking in Oekraïne zonder respect voor de heiligheid van het geweten en persoonlijke keuzes om directe of indirecte deelname aan oorlog te vermijden.

We moeten het stereotype van de militaire overwinning aanvechten door vast te houden aan de historische waarheid dat alle pogingen om de absolute macht te veroveren pijnlijk mislukten, ongeacht hoe zelfingenomen veroveraars waren. Dat niemand alles kan winnen, zelfs niet onder het voorwendsel van een goede zaak. Dat alle macht redelijk en eerlijk verdeeld moet zijn. En daarom kunnen en hoeven we niet te winnen, we kunnen en moeten naar een win-winsituatie.' Sheliazhenko eindigde zijn toespraak met de woorden: 'Ik zou willen dat heel Europa met één stem zal verkondigen dat oorlog een probleem is, geen oplossing. Laten we weigeren te doden – en samen vrede op aarde opbouwen.'

De waarheid zeggen

Ook nu het wapengeweld alles overstemt, blijft de Oekraïense Vredesbeweging geloven dat een uitweg mogelijk is. Volgens Sheliazhenko moet om te beginnen de waarheid worden verteld worden. 'Er zijn geen engelen en demonen, geen *good guys and bad guys*', zegt Sheliazhenko in een interview met *Intal.be*. 'Dit conflict begon niet op 24 februari, het heeft een geschiedenis. Er is slecht gedrag en escalatie aan alle kanten. We moeten praten in plaats van schieten. De waarheid zeggen, want de Oekraïense crisis is nu een slagveld van leugens.'

We moeten het stereotype van de militaire overwinning aanvechten.

Geen bewegingsvrijheid

In een interview met Truthout.org vertelde Sheliazhenko dat mannen tussen 18 en 60 jaar 'geen bewegingsvrijheid' hebben en zelfs geen hotelkamer kunnen huren zonder toestemming van een militaire autoriteit. Volgens Sheliazhenko weerhouden bureaucratische rompslomp, samen met discriminerende alternatieven voor militaire dienst, zelfs religieuze mensen ervan gewetensbezwaren tegen militaire dienst aan te voeren.

Activisten in het Westen zouden moeten oproepen tot evacuatie van alle burgers uit conflictgebieden, ongeacht ras, geslacht en leeftijd en doneren aan hulporganisaties die niet nog meer wapens naar Oekraïne brengen die het conflict kunnen doen escaleren, voegde hij eraan toe. De door de VS geleide NAVO-coalitie heeft het leger al van veel wapens voorzien en de mogelijkheid dat Oekraïne tot de NAVO zou toetreden was een belangrijk voorwendsel voor de oorlog.

Voor Yurii Sheliazhenko is er geen alternatief voor een vreedzame oplossing. 'In plaats van de laatste menselijke banden uit woede te verbreken, moeten we meer dan ooit de wegen van communicatie en samenwerking tussen alle mensen op aarde beschermen en versterken', zegt hij. 'Elke inspanning daartoe is waardevol. Zonder investeringen in de ontwikkeling van een vredescultuur en vredeseducatie voor burgers, zullen we geen echte vrede bereiken.' ◀

Sheliazhenko:
'Laten we weigeren te doden – en samen vrede op aarde opbouwen.'

Kiem van verzet levend houden

Op een hoekje van het Amsterdamse Museumplein, bij de Russische handelsvertegenwoordiging, komen sinds de start van de Oekraïne-oorlog, elke maandag-avond om zes uur enkele tientallen mensen bij elkaar om te protesteren tegen de Russische inval, voor vrede en tegen kernwapens. Als de oorlog nog voortduurt bij het verschijnen van deze Vredesspiraal, staan ze er waarschijnlijk nog steeds elke week.

Deze bijeenkomsten worden georganiseerd door 'Stop de Oorlog Amsterdam', een losse coalitie van dertien groepen waaronder ook Stop Wapenhandel, dat haar kantoor ter beschikking heeft gesteld voor opslag van materiaal. Elke maandag lopen we met een tas vol protestborden naar het Museumplein, waar we deelnemen aan ongeveer een uur met stilte, toespraken, gedichten en muziek. Er is ruimte voor eigen inbreng, voor verschillende invalshoeken en voor discussie. Er wordt stevast afgesloten met het zingen van 'Donna Nobis Pacem'.

Diverse sprekers

Naast mensen uit de vredesbeweging, die wekelijks de ontwikkelingen in de oorlog en de gevolgen ervan proberen te duiden, spraken er mensen van bijvoorbeeld de FNV, de SP, BIJ1 en Extinction Rebellion. Geeske Hovingh van het Wereldhuis vertelde over het verschil in behandeling van vluchtelingen uit Oekraïne en andere vluchtelingen, mensen van kleur. Frits ter Kuile van het Noëlhuis vertelde over de strijd tegen kernwapens, kort voordat hij daarvoor een maand een Duitse gevangenis in moet. Af en toe komt een afvaardiging van de Fanfare van de Eerste Liefdesnacht spelen. Henk Baars van *Kerk en Vrede* sprak ook een keer, naar aanleiding van een open brief tegen het bewapenen van Oekraïne.

Weinig aandacht

Het wekelijkse protest, dat van kou en regen naar brandende zon ging, trekt weinig aandacht. Enkele voorbijgangers blijven even staan en betonen dan meestal instemming. Op het gras van het plein zitten groepjes mensen die nauwelijks opkijken. Nog geen honderd meter verder staat ook elke maandag iemand van de groep 'Vrede met Rusland', die meent dat Russische staatspropaganda de enige en echte waarheid vertegenwoordigt en vergeefs aansluiting bij ons protest probeert te vinden. Persaandacht is er nog nooit geweest.

De aandacht voor de oorlog in Oekraïne wordt allengs minder, er is ook ander nieuws dat om voorpagina's en hoofdtitels smeekt. Op den duur gaan de camera's op weg naar de volgende oorlog, het puin, dat deze oorlog veroorzaakt heeft, onzichtbaar achterlatend, zoals een wekelijks op het Museumplein voorgedrag en gedicht van de Poolse dichteres Szymborska voerspelt.

Kiem van verzet

Je kunt je afvragen wat zulke protesten uithalen. Ze lijken, en zijn, zo futiel in het licht van de voortrazende oorlog(en) en de oorlogsstemming die over heel Europa hangt. Juist in zulke omstandigheden, waarin vragen stellen over die oorlogsstemming al gelijkgesteld wordt aan Poetin-aanhanger zijn, zijn het echter waardevolle avonden om een kiem van verzet te blijven zaaien en het gesprek met andere mensen die kritisch zijn en blijven gaande te houden.

Mark Akkerman

Geen vrede zonder gerechtigheid

Vredesspiraal-lezer Libert Hol reageerde op het artikel 'Rusland en het Westen: een poging tot analyse' van Dick Boer, dat verscheen in **Vredesspiraal** nummer 2 van dit jaar. Hieronder een verkorte weergave van zijn ingezonden brief. De gehele reactie is te lezen op www.kerkenvrede.nl.

Margreet
Hogeterp

Met stijgende verbazing heb ik de 'poging tot analyse' van Dick Boer gelezen, waarin hij reageerde op het persbericht van *Kerk en Vrede* op 31 januari j.l. met de kop: 'Als Rusland zich niet veilig voelt, dan zijn wij ook niet veilig.'

Volgens de auteur van deze analyse zijn Rusland (en ook China) *geframed* als de vijand waarvoor wij niet bang genoeg kunnen zijn, zodat wij (in Nederland en Europa) de noodzaak van de vorming van een eigen EU-leger gingen inzien. Schokkend vindt hij het om te lezen 'in welke bochten commentatoren zich wringen om Rusland de schuldige van het conflict te laten zijn.' (sic!)

Een bewijs hiervoor vindt hij bijvoorbeeld in de columns van Caroline de Gruyter in *NRC*, waarin die stelt wat Poetin volgens haar wil: 'Politieke controle over Oekraïne en daarom heen een buffer van neutrale staten.'

Denken in machtsblokken

Persoonlijk vind *ik* het daarentegen schokkend dat deze analyse van een theoloog in **Vredesspiraal** staat, geschreven in de taal van onze huidige wereld en volgens het denken in machtsblokken van deze tijd. En dan ook nog met de bril van Poetin op! Schokkend omdat er met geen woord gesproken wordt over gerechtigheid of een mogelijke weg wordt gewezen voor vreedzame coëxistentie. Geen vrede zonder gerechtigheid is toch een bijbels inzicht?

Impliciet wordt wel begrip getoond voor het gedrag van Poetin om Oekraïne te 'denazificeren'. Hij gaat voorbij aan wat Poetin in de afgelopen decennia in eigen land en in Wit-Rusland en Oekraïne aan onderdrukking en moord heeft bewerkstelligd. In Oekraïne hoe de Maidan-revolutie met zijn hulp neergeslagen is en hoe

de geweldloze protesten tegen de verkiezingsfraude in Belarus met zijn hulp gewelddadig neergeslagen werd. Hoe Poetin al vele jaren geleden iedere NGO het land uit stuurde en in zijn eigen Rusland iedere kritiek op zijn bewind gewoon bij wet verboden heeft op straffe van vijftien jaar gevangenis. Pottenkijkers zijn nooit welkom in een dictatuur, wisten we toch al?

Door eigen verzet hebben Oost-Europese landen zich uiteindelijk aan dit regiem ontworsteld. Hierdoor verdwenen de zogenaamde bufferstaten als veiligheidszones voor de haviken van de machthebbers in het Kremlin.

Geen mededogen

Omdat de westerse landen dat niet verhinderd hebben en tegen de respectievelijke bevolkingsgroepen niet hebben gezegd dat ze 'terug in hun hok' moesten om als 'veiligheidszone' of 'bufferstaten' te fungeren voor de dictators van het Kremlin, heeft het Westen er volgens theoloog Dick Boer voor gezorgd dat Poetin wel het recht in eigen hand *moest* nemen en op deze wijze *de agressor werd, die het westen allang van hem gemaakt had*.

Nergens één blijk van mededogen met de gewone mensen in diezelfde landen die onder een dergelijk regiem leden en nog lijden of gevangen gezet zijn of familie en/of vrienden moeten betreuren die geliquideerd zijn.

Gevaarlijke consequenties

Tot slot gaat deze theoloog nog een stap verder in deze deze redeneertrant: 'Of het Westen deze oorlog gewild heeft? Misschien niet, maar het heeft het er wel op aan laten komen. De Groot-Russische nationalist Poetin is mede het product van onze onwil om ook maar een 'inch' begrip te hebben voor Ruslands positie.'

Wat een bizarre redenering met gevaarlijke consequenties naar mijn bescheiden mening. Als we op deze wijze blijven redeneren kunnen we nog de gekste situaties krijgen. Welke landen moeten we door Poetin tot bufferstaten of veiligheidszones laten (terug-)veroveren? En welke landen dienen daar rekening mee te houden bij de communistische partij van de volksrepubliek China? ◀

“Ik ben van de verbinding”

Afgelopen mei vierde redactielid en columnist Rob van Essen zijn vijfenzeventigste verjaardag. Ter gelegenheid daarvan bundelde hij een aantal van zijn columns en artikelen die het afgelopen decennium in diverse christelijke media verschenen. Het resultaat is het boek *Toen was geloof niet meer gewoon – Kerk in de stad in de 21e eeuw*. Een gesprek met Rob over zijn leven en drijfveren. “Ik wil laten zien dat geloven nog steeds relevant is.”

Margreet
Hogeterp

Welke gebeurtenissen hebben jou de afgelopen vijfenzeventig jaar gevormd?

“Mijn jeugd werd gekenmerkt door schrijnende armoede en kansloosheid. Die ervaring heeft mij zeer bepaald en ervoor gezorgd dat ik altijd aandacht heb gehad voor mensen aan de rafelranden van de samenleving.

Een tweede belangrijke invloed in mijn leven is de middelbare school geweest, de ulo, omdat ik daar een leraar kreeg die wat in me zag en me liet kennismaken met cultuur. Dat is in mijn latere leven een belangrijke motivatie geweest om met jeugdwerk aan de slag te gaan.

De derde belangrijke invloed tot slot was mijn huwelijk met mijn eerste vrouw Betsy omdat zij me heel veel ruimte heeft gegeven. Ik was psychiatrisch verpleger toen ik haar leerde kennen en zij heeft destijds een brief naar de universiteit geschreven om te vragen of ik een gesprek kon hebben over een speciaal toelatingstraject om theologie te studeren. Zij is een sterke motiverende kracht in mijn leven geweest en haar dood, nu zeventien jaar geleden, heeft mij zeer bepaald bij het feit dat het leven niet maakbaar is. Ik ben daardoor veel meer gaan begrijpen wat het voor mensen betekent om eenzaam te zijn, om hun partner of een kind te verliezen.”

En welke gebeurtenissen zijn belangrijk geweest als het gaat om je geloofsontwikkeling?

“Toen ik vijf jaar oud was, werd ik door een buurmeisje meegenomen naar de bijbelclub van Amerikaanse evangelisten en leerde ik het geloof kennen. Ze boden mij een warm nest en ik en mijn zusjes kregen met kerst een cadeautje.

Mijn eerste echte breuk met de bijbelclub ontstond toen ik ging dienstweigeren. In die tijd las ik naast de bijbel ook *Is het Koninkrijk Gods werkelijkheid*, van de pacifist Stanley Jones, een bekende naam in het na-oorlogse Nederland. Bij Stanley Jones ontdekte ik dat het Koninkrijk Gods niet pas in de hemel, maar hier op aarde al gestalte krijgt. Achteraf zeg ik: het was een veel te optimistisch en naïef boek, maar op dat moment had ik het zeer nodig als tegenwicht tegen het escapistisch christendom waar ik in zat.

Na het lezen van dat boek besloot ik als zeventienjarige dat ik geen wapen zou kunnen dragen. Mijn besluit om militaire dienst te weigeren was niet alleen een breuk met de bijbelclub, maar ook met mijn buitenkerkelijke familie die mij verweet een communist te zijn. Dienstweigeren was in 1963 niet normaal in een burgerlijk milieu.

Verder ben ik gevormd door mijn werk als hulpverlener in de Jellinek kliniek, waar ik met alcoholisten en drugsgebruikers werkte, en door mijn werk als predikant in Amsterdam, Utrecht en Den Haag. In de tijd dat ik predikant was van de Elthetogemeente in Amsterdam-Oost, van 1977 tot 1992, liep ik mee met de twee vredesmarsen in 1981 en 1983, en was ik onder andere betrokken bij acties tegen verarming. Daarnaast onderhield ik contacten met *Youth For Christ* en met *Jeugd Met Een Opdracht*.

Ik ben van de verbinding. Je moet naar elkaar luisteren en soms kun je alleen daarin al het goede nieuws communiceren.”

Hoe ontstond het idee voor je boek *Toen was geloven niet meer gewoon*?

“Ik ontdek dat er in de kerk aan de ene kant een nieuw soort missionair elan is ontstaan maar aan de andere kant vind ik dat men daarin nog steeds te veel in het verleden blijft hangen. Dat men denkt dat als je maar een leuke verpakking maakt voor de oude geloofswaarden, mensen er dan wel in zullen trappen. Dat stadium ben ik voorbij. Maar ik vind wel dat het evangelie relevant is. In mijn boek wil ik laten zien dat je in de eenen-twintigste eeuw nog wel degelijk over het geloof kunt spreken maar dat het erom gaat dat je de tijd waarin je leeft en de mensen waar je mee te maken hebt, voluit serieus neemt.”

Je boek is onderverdeeld in een aantal thema's. Een van de thema's betreft geweldloosheid. Wat kun je daarover zeggen?

"Opkomen voor vrede vraagt om moed. In het verleden, toen ik militaire dienst weigerde, werd mij wel verweten dat ik laf was. Vrienden van me zeiden: wij wagen ons leven en jij trekt je lekker terug op een veilig eilandje van het pacifisme. Terwijl ik juist van grote figuren uit de kerkgeschiedenis geleerd heb – denk aan Maarten Luther King – hoeveel moed ervoor nodig is om geweldloos te durven zijn en dat ook vol te houden. En dat gaat soms ook tegen je eigen vlees en bloed in. Ik kan niet verhullen dat de huidige situatie in Oekraïne ook gedachten bij me oproept als: stuur er maar een raket heen. Maar ik weet tegelijkertijd dat geweld een vicieuze cirkel is, een spiraal waar we nooit meer uit komen."

Bij het interview met Henk Baars en Harry Pals dat in het vorige nummer van *Vredesspiraal* stond, gaf je aan de verlegenheid te missen omtrent de vraag hoe om te gaan met de oorlogssituatie in Oekraïne. Op welke verlegenheid doel je dan precies?

"In het verleden ben ik erg afgeschrikt door een te grote mate van ideologische benadering waardoor men de situatie van individuele mensen of groepen uit het oog verliest.

Je kunt natuurlijk beginnen met zeggen dat wij aan de westerse kant allemaal dingen fout hebben gedaan, en dat mag best waar zijn, maar op dit moment vind ik dat er een brute, ongerechtvaardigde oorlog is begonnen tegen een vreedzaam land waar de tactiek van de verschroeide aarde wordt toegepast. Dat moeten we dan niet omgeven met allemaal mitsen en maren uit angst om maar niet pro-Amerika gevonden te worden."

Hoe kwam je tot de titel van je boek?

"Ik keek vroeger altijd heel graag naar de tv-serie *Toen was geluk nog heel gewoon* en dacht: nog steeds gaan veel kerkmensen er van uit dat geloof nog heel gewoon is, dat het bij onze samenleving hoort en mensen daarop aanspreekbaar zijn. Maar geloof is niet meer gewoon. Het gaat erom, om die werkelijkheid onder ogen

te zien. Dat wil echter niet zeggen dat geloven daarmee niet meer mogelijk is."

Wat kun je over de cover van je boek zeggen?

"De cover is een uitsnede van een kunstwerk dat is gemaakt door gedetineerden onder leiding van kunstenaar en voormalig justitiepastor Folly Hemrica. Zij vroeg hen om in lege eierdoppen de stad van de toekomst te tekenen. Ik wilde deze uitsnede graag op de cover omdat het iets laat zien van de breekbaarheid van het leven, en dat mensen in die breekbaarheid hun dromen tekenen." ◀

Rob van Essen:

"In mijn boek wil ik laten zien dat je in de eenentwintigste eeuw nog wel degelijk over het geloof kunt spreken."

Toen was geloven niet meer gewoon is voor € 19,90 online of per mail te bestellen via www.docete.nl of ressen@xs4all.nl.

Investerings in defensie zijn slechts symptoombestrijding

De vijf miljard extra defensiebudget waartoe het kabinet in de Voorjaarsnota besloot, krijgt veel positieve aandacht. Er wordt ook tot spoed gemaand, bijvoorbeeld door voormalig NAVO-secretaris-generaal Jaap de Hoop Scheffer in een uitvoerig interview in *Trouw* van 28 mei j.l. Toch zijn er kanttekeningen te plaatsen, meent theoloog Peter-Ben Smit. "Investeer in gezonde geschiedschrijving en inzicht in religie."

Peter-Ben Smit
hoogleraar, bij-
zonder hoogleraar
en assisterend
pastor

De Hoop Scheffer maant tot spoed: het geld is er eindelijk, nu moet het ook worden uitgegeven. De investering en de urgentie zijn begrijpelijk: iedereen wil zich tegen Russische militaire dreiging kunnen verdedigen. Toch is de nadruk op investeringen in defensie eenzijdig. Er is meer aan de hand: onder alle agressie zit een diepere laag van conflict en die heeft alle aandacht nodig.

Heilige oorlog

Deze diepere laag blijkt bijvoorbeeld uit Poetins beruchte toespraak over de geschiedenis van Oekraïne: het land heeft historisch nooit bestaan en hoort gewoon bij Rusland. Ook preken en toespraken van Russisch-orthodoxe patriarch Kyrill geven inzicht: het is een heilige oorlog en de soldaten krijgen Gods zegen mee en de president sluit zich daar graag bij aan.

Er is dus sprake van een cultureel en religieus conflict. Of zoals De Hoop Scheffer het in het genoemde interview wat scherper uitdrukte: Poetin vindt onze samenleving verrot. En dat is een vrijbrief voor verovering van Oekraïne, want, stellen president en patriarch in koor: ook dat land werd

bedreigd door westerse decadentie en moest gered worden. Militaire agressie is op die manier een symptoom van dit dieperliggende conflict.

Symptoombestrijding

Investerings in defensie zijn daarom ook een vorm van symptoombestrijding. Je alleen daarop richten is zoiets als het effect van een junkfood dieet tegengaan door vaker te sporten, maar zonder te snappen waar je toch zo van aankomt. Laat staan door anders te gaan eten. Wat nodig is, is voortdurende aandacht voor en investering in kennis over de rol van religie en geschiedenis in dit soort conflictsituaties. Want pas wanneer je begrijpt hoe dat werkt, kun je je er ook echt tegen verweren.

De rol van religie

In de weken na de inval in Oekraïne moesten we in talkshows, podcasts en kranten allemaal worden bijgepraat over de rol van religie en de opvatting over geschiedenis van de Russische president. Het leek bijna niet te geloven: meent Poetin echt wat hij zegt als hij het over geschiedenis heeft, en speelt religie echt zo'n belangrijke rol? Het antwoord is een duidelijk 'ja' en dat verrast veel mensen. De Russische agressie is blijkbaar gevoed op een voor veel Nederlanders letterlijk onbegrijpelijke manier. Dat is ernstig. Want hoe stel je je te weer tegen een agressor die je niet eens kunt bevatten?

De Nederlandse moeite om de Russische politiek te bevatten heeft in zijn kern te maken met een seculier uitgangspunt in nadenken over geschiedenis en politiek. Het is onvoorstelbaar geworden dat religie en een religieus gevoede visie op geschiedenis een serieuze rol speelt voor een president als Poetin. Want religie hoort toch eigenlijk achter de voordeur?

Hardleers

Nederland is op dit punt nogal hardleers: je zou denken dat dit seculiere vooroordeel na de opkomst en ondergang van IS, de terugkeer van de

Peter-Ben Smit

Peter-Ben Smit is hoogleraar contextuele bijbelinterpretatie aan de Vrije Universiteit Amsterdam, bijzonder hoogleraar vanwege het Oud-Katholiek Seminarie aan de Universiteit Utrecht, en assisterend pastor in de oud-katholieke parochie Amsterdam.

Speelt religie echt zo'n belangrijke rol? Het antwoord is een duidelijk 'ja' en dat verrast veel mensen.

Taliban en het presidentschap van Donald Trump wel naar de prullenmand verwezen zou zijn. Blijkbaar is dat niet zo. Deze houding levert Nederland een achterstand op in de omgang met regimes zoals dat van president Poetin. Want voor hem zijn religie en geschiedenis zoiets als de zwaarste wapens uit zijn arsenaal, zelfs afgezien van alle kernraketten.

Gezonde geschiedschrijving

Investerings in defensie zijn in de huidige situatie dan wel vanzelfsprekend, maar ook slechts symptoombestrijding. Wie de ideologische, historische en religieuze onderlagen niet ook

meeneemt, blijft, bij alle aanschaf van nieuw wapentuig, weerloos voor de zwaarste wapens van de tegenpartij. Want, net zoals het antwoord op junkfood niet meer sporten, maar een beter dieet is, is het antwoord op junk-geschiedenis en junk-religie uiteindelijk niet een hoger defensie-budget, maar investeringen in gezonde geschiedschrijving en inzicht in religie. De urgentie hiervan is net zo hoog als alle haast bij het uitgeven van het verhoogde defensiebudget. ◀

Dit artikel is met toestemming overgenomen van het levensbeschouwelijke online platform Nieuw Wij.

Net zoals het antwoord op junkfood niet meer sporten, maar een beter dieet is, is het antwoord op junk-geschiedenis en junk-religie uiteindelijk niet een hoger defensiebudget, maar investeringen in gezonde geschiedschrijving en inzicht in religie.

Werken aan de schepping in GroeneKerken

Naast het Franse Taizé en het Schotse Iona zijn er nog tal van andere 'pleisterplaatsen' voor vrede, gerechtigheid en behoud van de schepping waar mensen die op zoek zijn naar innerlijke rust voor kortere of langere tijd terecht kunnen voor meditatie en bezinning. Deze keer een, met enthousiaste gemeenteleden/parochianen zelf te bouwen Pleisterplaats: de Groene Kerk.

Leen
van den Herik

Vanuit de overtuiging dat geloof en verduurzaming alles met elkaar te maken hebben, stimuleert GroeneKerken, een initiatief van Kerk in Actie en Maatschappij van Welstand, geloofsgemeenschappen om concrete stappen te zetten in verduurzaming. Zo wordt er een nieuwsbrief uitgegeven die prikkelt tot actie en kan er gebruik worden gemaakt van een uitgebreide toolkit met praktische informatie om als kerk samen op weg te gaan naar een eerlijke en toekomstbestendige samenleving. Daarnaast worden er regelmatig activiteiten georganiseerd, waarin ontmoeting en het uitwisselen van ervaringen een belangrijke rol spelen. Met deze activiteiten wil GroeneKerken geloofsgemeenschappen in hun kracht zetten om recht te doen aan – en zorg te dragen voor Gods schepping en zodoende mee te werken aan het verkleinen van de voetafdruk van de kerk en haar leden.

Omdat duurzaamheid een thema is van de hele samenleving, stimuleert GroeneKerken de betrokkenheid van de kerk op de omgeving. Dit maakt het voor kerken ook gemakkelijker om verbinding te zoeken met maatschappelijke organisaties, andere kerken, kloosters, moskeeën en synagogen.

Het groene Trefpunt

Het Trefpunt, de kerk in Bennebroek, is een mooi voorbeeld van een Groene Kerk. Een van de belangrijke waarden van deze geloofsgemeenschap is: omzien naar elkaar. Dat geven zij vorm in onder andere het Trefpuntcafé: een plek waar mensen van binnen en buiten de kerk elkaar kunnen ontmoeten. Mensen die de kerk binnenkomen, kunnen zien dat het een groene kerk is. Er hangt een bordje bij de deur: wij zijn een groene kerk. Op het dak liggen zonnepanelen. Wat meer verstoopt zijn allerlei praktische zaken: de verwarmingsketels zijn vervangen door zuinige, duurzame installaties en de koster kan vanuit haar kosterswoning de verwarming bedienen. De lampen zijn vervangen door ledlampen, de koster gebruikt ecologische schoonmaakmiddelen en koopt *Fairtrade* koffie en thee in. Elke maand is er een verkoop van Wereldwinkel-artikelen, om gemeenteleden te stimuleren deze eerlijke producten te kopen. Ook in de kerkdiensten wordt regelmatig aandacht gevraagd 'voor het groene'. Er wordt gezocht naar

Stapsgewijs aan de slag

Zin gekregen om als Groene Kerk aan de slag te gaan? Ga als volgt te werk:

- Vorm een groep en zoek medestanders.
- Bepaal samen met welke stap jullie kerk kan starten.
- Stel vast wat je nodig hebt om te starten.
- Overleg de voorgenomen actie met de kerkenraad.
- Plan een datum waarop je gaat starten.

Op www.groenekerken.nl is het startpakket aan te vragen. Hierin wordt uitvoerig op het stappenplan ingegaan. Ook kun je testen hoe groen je kerk nu al is.

manieren om nog meer ook meer aan de bewustwording van de gemeenteleden te werken.

Bloembermen-project

Een heel ander voorbeeld van een Groene Kerk is de Protestantse Gemeente in Twello. Enkele jaren geleden startte deze gemeente met een groot 'bloembermen-project'. Omdat de werkgroep Groene Kerk zich zorgen maakt om het voortbestaan van insecten die verantwoordelijk zijn voor de bestuiving van de bloemen, en daarmee het waarborgen van de oogsten, was het plan om samen met de gemeente meerdere bermen in Twello om te vormen tot bloeiende oases voor insecten en vlinders.

Kerkmensen, maar ook andere inwoners van de gemeente, konden zaai pakketjes ophalen waarmee ze thuis plantjes konden opkweken. Via een Facebookpagina werden deelnemers met en zonder groene vingers begeleid en enthousiast gehouden om de plantjes op te kweken. Op de 'plantje-plant-dag' mochten de mensen vervolgens de plantjes in de bermen planten. Wat een creatieve manier van duurzame kerk zijn met een enorme uitstraling naar het hele dorp! Er waren meer deelnemers van buiten dan van binnen de kerk mee: zo bleek de kerk van Twello een echte kerk naar buiten.

Nestkastjes in de kerktuin

Een derde voorbeeld van een enthousiaste Groene Kerk is de kerk in Oost-Souburg in Zeeland. Deze kerk is actief op allerlei vlakken van duurzaamheid en is bewust bezig om zoveel mogelijk aspecten van het kerkelijk leven te verduurzamen: de stukken van de kerkenraad worden alleen nog digitaal verstuurd, de liturgie wordt alleen op de beamer vertoond en niet op papier afgedrukt. Er worden geen wegwerpproducten meer verkocht, de verwarming wordt helemaal gecontroleerd via de app en het energiegebruik is daarmee veel zuiniger geworden. De gemeente wordt goed op de hoogte gehouden: over de opbrengst van de zonnepanelen, maar ook over de natuur in de kerktuin. Met de kinderen van de kindernevendienst zijn er bijvoorbeeld nestkastjes opgehangen in de kerktuin en zij volgen nauwgezet wie daarin komt logeren. Zo is jong en oud betrokken. ◀

Op de 'plantje-plant-dag' mochten de mensen hun zelfgekweekte plantjes in de bermen planten.

Agenda GroeneKerken

10 oktober: Scheppingsverhalen

Kees Posthumus vertelt een aantal scheppingsverhalen uit het boek *Geloof en een hoop zonnepanelen* dat hij schreef in opdracht van GroeneKerken over geloof en duurzaamheid. Ook wordt er live een van de vegetarische recepten uit het boek gekookt. **Tijd:** 20.00-21.15 uur. **Plaats:** Trinitas, Heerenvveen.

9 oktober: Inspirerende bijeenkomsten

Kerk op de Floriade organiseert mooie en inspirerende bijeenkomsten in de Tiny Church en de tuin op de Floriade. **Info:** www.fruitfulcity.nl/agenda.

31 oktober: NK Tegelwippen 2022

Welke gemeente wipt de meeste tegels en vervangt ze door groen? Het belooft weer een spannende wedstrijd te worden! Ruim 100 gemeenten hebben zich aangemeld en iedereen kan meedoen door tegels te wippen in z'n eigen (gevel)tuin! **Info:** www.nk-tegelwippen.nl.

1 oktober-19 november: Kerk in Actiedagen

In het najaar organiseert Kerk in Actie drie regionale dagen over diaconaat, met als thema: 'Aan tafel. Ontvangen & delen'. Initiatiefnemers zijn GroeneKerken, de PKN en plaatselijke gemeenten. Het programma bestaat uit workshops over uiteenlopende thema's, waaronder duurzaamheid. Bijvoorbeeld: Hoe word je een groene kerk en hoe breng je het onderwerp 'zorg voor de schepping' onder in het bestuur van de kerk. Ook is er een workshop waarbij je zelf ervaart hoe dicht geloof en schepping bij elkaar liggen. Iedereen is welkom! **Info:** www.protestantsekerk.nl/nieuws/kerk-in-actiedag.

Bronnen:

- www.groenekerken.nl.

- www.theologie.nl.

Verbinding met natuur als oplossing voor klimaatcrisis?

Karen Armstrong was onlangs in de Vondelkerk in Amsterdam om haar nieuwe boek te presenteren: *De Heilige Natuur*. De boodschap van haar boek is dat we de natuur niet langer als een bron van grondstoffen moeten beschouwen, maar de essentiële heiligheid opnieuw moeten leren herkennen. Niet alleen voor onze gemoedstoestand, maar ook als een manier om de klimaatcrisis tegen te gaan.

Roos Berendsen
religieweten-
schapper en
onder meer
werkzaam voor
stichting Nieuw
Wij

Karen Armstrong is bekend van boeken als *Een geschiedenis van God* (1995) en *De strijd om God* (2000), en haar werk is vertaald in 45 talen. Vooral onder de religiewetenschappers en aanverwante studies is zij bekend, maar ook mensen met een interesse in religie en spiritualiteit lezen haar werk. Velen inspireerde zij om een studie binnen religiewetenschappen of theologie te beginnen, of zich te verdiepen in de onderwerpen die zij aansnijdt. Een succesvolle vrouwelijke academica is natuurlijk altijd een aanwinst, zeker binnen de religiewetenschappen. Inhoudelijk gaat ze scherp en humoristisch te werk.

Karen Armstrong
gaat inhoudelijk
scherp en humo-
ristisch te werk.

God en heiligheid

Je zou verwachten dat ze het op haar leeftijd wat rustiger aan wil doen, maar niets is minder waar. Terwijl ze haar nieuwste boek presenteert in de Vondelkerk in Amsterdam, hint ze al op eventuele volgende boeken. Maar ze bespreekt vooral haar nieuwste werk: *De Heilige Natuur*. Dit werk is een compact boek waarin bij diverse levensbeschouwingen en religies wordt langsgedaan die als voorbeeld dienen van de verwevenheid van de natuur met de ideeën over God en heiligheid. Eigenlijk is dat de sterkste tendens in alle tradities ter wereld, behalve in het Westen, zo betoogt Armstrong. De kanttekening is dat de westerse religies dat eerst wel deden, maar sinds de Verlichting mythen zijn gaan beschouwen als 'nutteloos en achterhaald'.

Diepere waarheden

Volgens Armstrong boden mythen de mensen juist 'toegang tot diepere waarheden, die zin gaven aan hun sterfelijke en kwetsbare leven, en die de aandacht van mensen richtte op het eeuwige en het universele.' Als enige cultuurgroep zijn we de natuur als bron van grondstoffen gaan zien, waar wij de baas over zijn. Maar om de klimaatcrisis op te lossen moeten we van ons westerse wereldbeeld af en leren van hoe andere religies naar de natuur kijken.

In het boek komen allerlei levensbeschouwingen aan de orde, van (neo)confucianisme tot aan de Islam. Binnen elke traditie gaat ze op zoek naar de manier waarop aanhangers ervan tot een essentie komen, om zo de echte natuur te ervaren. Op subtiële manier benoemt ze daarbij de overeenkomsten in de relatie tot de natuur, zonder iets af te doen aan de specifieke kenmerken van elke afzonderlijke traditie. De lezer leert iets over elke religie die ze bespreekt en hiervoor is geen voorkennis nodig.

Spiritualiteit en klimaatcrisis

Armstrong's filosofische en religieuze kennis maakt dat het boek, hoewel bondig, erg rijk is aan informatie en ervaringen. Maar uiteindelijk

komt ze steeds terug op het urgente onderwerp van het klimaat. Ze lijkt te geloven dat er een kans is weggelegd voor religie en spiritualiteit om de klimaatcrisis, voor zover dat nog kan, af te wenden. Door binnen al die tradities een verbinding te ontdekken met de natuur zullen we ook leren veel beter met haar om te gaan, is haar hoopvolle gedachte. De kern van de meeste religies is namelijk: 'behandel een ander zoals je zelf ook behandeld zou willen worden'. Armstrong merkt terecht op dat dit ook de instelling van de mens tegenover de natuur zou moeten zijn om langdurige veranderingen in ons gedrag te bewerkstelligen.

Kleine handelingen

Dit klinkt alsof we met zijn allen ons leven drastisch moeten veranderen om meer in de buurt van de levenswijze van een niet-westers mens te komen.

Armstrong biedt daarvoor suggesties voor kleine handelingen, mentaal of fysiek, die je kunnen helpen meer eenheid en connectie met de natuur te voelen. Door de kennis die ze deelt direct te verbinden aan een handeling zou dit boek nog wel eens effectiever kunnen zijn dan het op het eerste oog lijkt. Elk hoofdstuk eindigt met een deel genaamd 'de weg voorwaarts', waarin bijvoorbeeld (zoals in hoofdstuk 2) gesuggereerd wordt je elke dag tien minuten in de natuur te bevinden, zonder koptelefoon. Deze handeling wordt verbonden aan het werk van dichter William Wordsworth, die zichzelf leerde om de natuur op een nieuwe manier te bekijken. Zo kunnen de suggesties voor korte handelingen langdurig effect hebben op onze denkwijzen.

Armstrong benoemt hoe zij merkte dat ze door als kind naar school te gaan en ingewijd te worden in de moderne wereld, de heiligheid van de natuur niet goed meer kon zien. De 'betoverende, allesomvattende schittering' die ze als kind tegenkwam in de bossen van Worcestershire kon ze later lastig herkennen. Ze beschrijft hoe dit waarschijnlijk een herkenbaar gevoel is voor de meeste mensen, aangezien we nu meer dan ooit zien hoe de natuur verandert en vergaat.

Natuur opnieuw ervaren

Kort gezegd roept dit boek op om de natuur op een nieuwe manier te leren ervaren. Er is namelijk veel meer te ervaren dan de moderne westerse mens kan bedenken, mits je je op de juiste manier openstelt. Als we meer eenheid zouden voelen met de natuur, door middel van bijvoorbeeld de kleine oefeningen die Armstrong aandraagt, zouden we ook veel beter met de wereld om ons heen omgaan. Een inspirerende boodschap gegrond in enorme kennis over religie. Echter blijft de vraag: is het in de huidige klimaatcrisis genoeg om via kleine oefeningen de natuur te leren waarderen? Is de situatie daar niet te urgent voor?

Geen klokkenluider

De Heilige Natuur beschrijft hoe diverse godsdiensten de natuur als heilig zijn blijven beschouwen door de geschiedenis heen, iets waar onze westerse cultuur van afwijkt. Doordat Armstrong deze vergelijkt met andere culturen en religies blijft het boek boeien. Helaas treedt Armstrong niet op als klokkenluider en daarmee ontbreekt er wat urgentie in haar verhaal. Toch is het een confronterend en boeiend boek, voor zowel de religiekenner als iemand die meer over de relatie tussen levensbeschouwelijke tradities en de natuur wil weten. ◀

Dit artikel is met toestemming overgenomen van het levensbeschouwelijk online platform Nieuw Wij.

Dit voorjaar presenteerde Karen Armstrong haar nieuwe boek *De heilige natuur* in de Vondelkerk in Amsterdam.

Karen Armstrong gelooft dat er een kans is weggelegd voor religie en spiritualiteit om de klimaatcrisis, voor zover dat nog kan, af te wenden. Door binnen al die tradities een verbinding te ontdekken met de natuur leren we beter met haar om te gaan, zo hoopt zij.

Oproep: welke theoloog inspireerde u als pacifist het meest?

VTM onderzocht welke theologen een belangrijke bijdrage leverden aan het ontstaan van een kritische en maatschappelijk betrokken theologie. Dit leidde tot aandacht voor Barth, Bonhoeffer, Breukelman, Deurloo, Gollwitzer, Halkes, Kuiper, van Leeuwen, Marquardt, Miskotte, Naastepad, Romero, ter Schegget, Sölle, Veerkamp, Vreekamp & Zuurmond.

Kerk en Vrede is benieuwd welke theologen voor u van belang zijn geweest bij uw theologische ontwikkeling/geloofsgroei. Om daarvan een overzicht te kunnen maken ontvangen wij graag via mijntheoloog@lvdherik.nl

het geboortjaar en de naam van de voor u als hiervoor wezenlijk ervaren theoloog, liefst met een kleine toelichting (hoe en waarom). Vermeld als onderwerp bij de mail 'Inspirerende theoloog VS.' Heeft

u een duo of trio? Dan mag u die ook doorgeven. Als redactie gaan we een telling maken en deze met enkele opmerkelijke citaten publiceren in de *Vredesspiraal Nieuwsbrief*.

We zijn zeer benieuwd naar de uitkomsten, alsook de eventuele overeenkomsten en verschillen die zichtbaar zullen worden in vergelijking met andere media.

Als dank voor uw medewerking ontvangt u per mail gratis een digitaal VTM-theologenportret (pdf) over Barth, Miskotte, Ter Schegget, Naastepad of Marquard (graag bij uw reactie aangeven welk portret uw voorkeur heeft).

Vredesactivist Frits ter Kuile in hechtenis

De Amsterdamse vredesactivist Frits ter Kuile verkoos dertig dagen gevangenisstraf boven het betalen van een geldboete. Door het Onze Vader te bidden op een atoombunker in Duitsland, protesteerden leden van beweging The Catholic Worker, onder wie Ter Kuile, tegen het opslaan van atoomwapens. Voor dat bidden veroordeelde de Duitse staat hem tot een geldboete van ruim 1400 euro of dertig dagen hechtenis. Ter Kuile koos voor het laatste en meldde zich op 4 juli bij de gevangenispoort. "Door de gevangenis in te gaan kan ik de aandacht hopelijk richten op de schending door de Duitse staat van de Duitse Grondwet die het hebben van kernwapens uitdrukkelijk verbiedt", aldus Ter Kuile.

Vervolg op Open Brief Oekraïne

Op 7 juni j.l., Tweede Pinksterdag, verscheen er een Open Brief inzake Oekraïne met de titel 'Voor het te laat is', waarin *Kerk en Vrede* haar zorgen uitsprak over het feit dat het enige antwoord dat het Westen lijkt te hebben op de oorlog in Oekraïne luidt: bewapenen en nog eens bewapenen. De Open Brief riep herkenning op, maar evengoed tegenspraak.

Inmiddels hebben de initiatiefnemers gereageerd op de diverse reacties ter verduidelijking van de intenties en waar nodig om weerwoord te bieden. De brief is verstuurd naar degenen die reageerden op de Open brief, naar de media en naar andere mogelijk geïnteresseerden.

In de brief wordt ingegaan op waar het de initiatiefnemers van de Open Brief om gaat: de brief is niet pro-Poetin en niet anti-Oekraïne, maar keert zich tegen een drievoudige kortzichtigheid

**aan
VREDE
moet je
BOUWEN**

in de Europese reactie op het drama in Oekraïne.

Kortzichtig naar het verleden: de oorlog heeft een (lange) voorgeschiedenis; kortzichtig naar het heden: oorlog veroorzaakt onvoorspelbare en onvoorstelbare humanitaire schade, vluchtelingenstromen, dood en vermindering van vele vooral jonge mensen op het slagveld en decennialange trauma's. En kortzichtig naar de toekomst: elk gesprek over hoe het verder moet ontbreekt.

Lees de hele brief op www.kerkenvrede.nl.

IFOR op de bres voor dienstweigering

Op 5 juli sprak IFOR in de plenaire vergadering van de VN-Mensenrechtenraad over de situatie in Oekraïne. IFOR ging in op het recht van hen die weigeren te doden en de wapens op te nemen, en verwees daarbij naar individuele gevallen van gewetensbezwaarden die onlangs tot gevangenisstraf zijn veroordeeld.

In een verklaring stelt IFOR: 'Het recht op gewetensbezwaren tegen militaire dienst moet absoluut worden beschermd en kan niet worden beperkt, zoals benadrukt in het vierjaarlijkse analytische thematische rapport van het OHCHR dat tijdens deze sessie werd gepresenteerd. IFOR maakt zich zorgen over de schendingen van dit recht in Oekraïne, waar voor gewetensbezwaarden zonder uitzondering algemene mobilisatie naar het leger wordt afgedwongen.'

Nederland houdt boot af bij verbod op kernwapens

De eerste vergadering van staten van het verbod op kernwapens in Wenen vond plaats van 18-23 juni. De lidstaten stelden een actieplan vast. Daarin staat onder meer hoe landen invulling zullen geven aan hun verplichting om gemeenschappen te ondersteunen die schade hebben geleden door bijvoorbeeld het testen van kernwapens. Nederland stelde zich tijdens de conferentie constructief op, maar hield ook de boot af: het tekenen van het verdrag zou volgens Nederland in strijd zijn met het lidmaatschap van de NAVO. Nederland was in Wenen als

waarnemer aanwezig, net als NAVO-lidstaten Duitsland, Noorwegen en België. Ook Zweden en Finland, die beiden een NAVO-lidmaatschap hebben aangevraagd, waren als waarnemer aanwezig. De statements van Nederland en Duitsland leken op elkaar, maar er waren ook verschillen. Nederland benadrukte het belang van ontwapening en gaf aan de dialoog in Wenen waardevol te vinden. Tegelijk stelde de Nederlandse vertegenwoordiger dat het de verhouding tussen het verbod op kernwapens en het Non Proliferatie Verdrag (NPT) problematisch vindt. Voor Nederland blijft het NPT de hoeksteen van ontwapening. Duitsland legde hierop veel minder nadruk. Beide landen gaven aan dat ze als NAVO-lidstaat het verdrag niet kunnen ondertekenen: de NAVO is een 'nucleaire alliantie, en zal dat blijven zolang er kernwapens bestaan'.

Palestijnse christenen: Israël schuldig aan apartheid

Kairos Palestine, een beweging van Palestijnse christenen die zich op vreedzame wijze verzetten tegen de illegale Israëlische bezetting, en Global Kairos for Justice hebben een dossier gepubliceerd waarin zij Israël beschuldigen van de misdaad van apartheid.

De organisaties voegen zich daarmee bij een groeiend aantal Israëlische, Palestijnse en internationale mensenrechtenorganisaties en kerkelijke instanties die vaststellen dat er in de bezette Palestijnse gebieden sprake is van apartheid.

In het dossier heeft Kairos Palestine onder meer een gedetailleerde beschrijving opgenomen van de misdaad van apartheid en op welke wijze Israël voldoet aan de internationale definitie daarvan. Het dossier bevat daarnaast een theologische beschrijving van apartheid als zonde, een oproep tot steun door christenen wereldwijd, een uitgebreide lijst van rapporten, verklaringen en resoluties met betrekking tot het Israëlische apartheidsregime en een lijst met aanbevolen acties.

Invloed Armed Forces Day

In Groot-Brittannië hebben bezorgde ouders gewaarschuwd dat bij de op kinderen gerichte evenementen op Armed Forces Day het welzijn van hun kinderen niet serieus wordt genomen. Zij vrezen dat kinderen een beeld krijgen van wapens en oorlog als leuk en opwindend. Dit kan een negatief effect hebben op hen en op hun houding tegenover anderen. Zo zegt moeder Nicola: "Dit is echt eng. Kinderen zoals mijn dochter van vier worden uitgenodigd om met echte wapens om te gaan alsof het speelgoed is. Dit is niet de boodschap die we kinderen over wapens zouden moeten geven! Ik wil dat mijn dochter leert over de realiteit van oorlog als ze ouder wordt, zonder het idee te krijgen dat oorlog een soort spel is."

Hit the road

In de rubriek *Talen naar vrede* wordt elke keer een film, gedicht of literaire roman geanalyseerd. De besproken werken sluiten aan bij oorlogs- en vredethematiek.

Margreet
Hogeterp

Met zijn filmdebuut *Hit the road* (*Jaddeh khaki*) treedt de Iraanse regisseur Panah Panahi meteen uit de schaduw van zijn vader Jafar Panahi, bekend van *Taxi Teheran*.

In de film rijden een vader, moeder en twee zoons met een zieke hond in de kofferbak over oneindige tweebaanswegen langs kale landschappen. Het zoontje is een dondersteen en haalt het bloed onder de nagels van de anderen vandaan, maar heeft dat niet van vreemden. De oudere zoon aan het stuur is opvallend stil, blik op oneindig alsof hij zo snel mogelijk klaar wil zijn met de geestdodende rit. Komt de apathie vooral door vader die hem voortdurend vanaf de achterbank dirigeert en corrigeert? Ondertussen probeert moeder de rust te bewaren. Heel herkenbaar, ware het niet dat het verhaal zich in Iran afspeelt. Gaandeweg wordt stilaan de ware toedracht van hun reis duidelijk: dit is geen gezellig familietripje, maar een vlucht.

Gezin in overlevingsmodus

Panahi heeft het format van de klassieke roadmovie effectief naar zijn hand gezet. Vreemde voorvallen, zoals met een Turks-Iraanse wielrenner, een gemaskerde motorrijder en een rare deal met schapenvachten houden het spannend, maar

waar het echt om gaat heeft niets met deze plot te maken. Want we maken kennis met een gezin in overlevingsmodus, waar angst en diep verdriet gecamoufleerd worden achter blij gezichten. Panahi past datzelfde beschermingsmechanisme met succes toe op zijn film: het grootste deel van de tijd is *Hit the Road* entertainend, hilarisch en verrassend. Met veel dank aan de ontembare Rayan Sarlak, de zesjarige acteur die vanaf de achterbank meer energie opwekt dan de *Large Hadron Collider*: de krachtigste deeltjesversneller ter wereld.

Gekheid en drama

Maar onder deze vrolijke, verfrissende roadmovie schuilt een drama. Het drama van een gezin dat een zoon moet loslaten om hem te beschermen – in een prachtige scène knipt de moeder (Pantea Panahiha) een lok van haar eerstgeborene af, om toch iets van hem bij zich te houden – maar ook het drama van een volk dat zijn eigen lot niet in handen heeft. Tussen alle gekheid door is voortdurend de onuitgesproken dreiging van het autoritaire regime te voelen.

De kijker krijgt, net als het kleine broertje dat niet alles mag weten, niet alle details te horen. Dat hoeft ook niet. Het verdriet zegt genoeg, net als de omslachtige route naar de Turkse grens, waar een smokkelaar wacht die in ruil voor een schapevacht iets illegaals geregeld heeft.

Verstilde poëzie

Ernst, een tragikomische toets en speelse accenten vloeien moeiteloos samen, wat *Hit the Road* niet alleen een onverwachte charme geeft, maar ook ontroerend en dichtbij maakt. Zie ook de indrukwekkende slotepisode, waar de worsteling met emotionele pijn zijn weerklank vindt in een lyrisch lied vol bravoure, afgerond met de verstilde poëzie van een aangrijpend moment.

Deze Iraanse roadmovie wist op diverse festivals zowel jury als publiek voor zich in te nemen. Een trefzeker debuut waarin humor en poëzie, ernst en ontroering op vanzelfsprekende wijze smelten.

Hit The Road, 2022. Regie: Panah Panahi.

Met: Pantea Panahiha, Hasan Majuni, Rayan Sarlak, Amin Simiar, Masoud Tosifyan.

Een vrolijke roadmovie die een onderliggend drama maskeert.

9-11 september **Future Without War**

Het evenement Future Without War staat open voor alle activisten die van elkaar willen leren en hun krachten willen bundelen om de wereld op een geweldloze manier een beetje beter te maken. **Info:** www.wri100.nl.

17 september **Opening Vredesweek**

De burgemeester van Alkmaar (en *major for peace*) opent de Vredesweek.

Rondom deze opening een programma met dans, muziek, film en gedichten.

Tijd: 16.30 uur. **Plaats:** TAQA Theater De Vest, Alkmaar.

17 september **Jongerenberaad Vrede in Europa**

Sinds de Russische invasie in Oekraïne staan belangrijke vragen over vrede en veiligheid weer hoog op de Europese agenda. De antwoorden die de Europese politiek hierop formuleert zijn bepalend voor een vreedzame toekomst. Jongeren hebben daarin vaak geen stem, maar juist vooral hun toekomst staat op het spel. Hoe denken zij zelf over de toekomst van vrede in Europa?

Tijdens het Jongerenberaad gaan De Kiesmannen, bekend van hun populaire Verkiezingsshow's, met jongeren in gesprek over hun kijk op de prangende politieke vragen over vrede in Europa. Verschillende experts houden een prikkelend verhaal, waarna deelnemers zelf aan de slag mogen. Samen wordt geprobeerd om tot een overtuigend jongerenmanifest voor vrede in Europa te komen. **Toegang:** € 10,- (€ 7,50 voor studenten). **Tijd:** 15.30-17.30 uur. **Plaats:** Tivoli Vredenburg, Utrecht.

Info: www.vredesweek.nl.

25 september **Walk of Peace**

De jaarlijkse Walk of Peace in Den Haag is een wandeling in, van en voor Vrede, georganiseerd door PAX, Raad van Kerken, de Haagse Gemeenschap van Kerken, het Apostolisch Genoot-

schap en het Haags Vredes Initiatief. Een wandeling om te ervaren én te laten zien dat we, ondanks verschillen, toch met elkaar kunnen oplopen.

Tijd: 12.30 uur. **Plaats:** Carnegieplein, Den Haag.

Info: www.vredesweek.nl.

25 september **Peace in the park**

In het kader van de Vredesweek wordt in Eindhoven het vredesevenement 'Peace in the park' gehouden. Er zijn onder andere activiteiten voor kinderen, er is muziek en een vrede talentenjacht. Het doel is hoop bieden, verbinding creëren en saamhorigheid bevorderen tussen mensen onderling en tussen mensen en de natuur en hun leefomgeving. **Tijd:** 13.00-18.00 uur. **Plaats:** Stadswandelpark (Anne Frank Plantsoen), Eindhoven.

2 oktober **Wake Zeist**

De Raden van Kerken van Zeist en Soest/Soesterberg organiseren maandelijks een wake op iedere eerste zondag van de maand, een teken aan de politiek dat het vreemdelingenbeleid anders moet. **Plaats:** Ingang Detentiecentrum (Richelleweg 13), Soesterberg. **Tijd:** 16.30 uur. **Info:** www.wakezeist.nl.

10 november **Women's Voices: muziek en poëzie**

Op donderdag 10 november staat Women's Voices met zang, muziek en poëzie uit diverse culturen en spirituele tradities in de sfeervolle Geertekerk in Utrecht. Ter ere van de 900ste verjaardag van Utrecht bundelen fantastische zangeressen en performers hun krachten voor deze speciale voorstelling: vocaal ensemble Wishful Singing, zangeressen Sally Hanna en Namgyal Lhamo, woordkunstenaar Gabriel Erlach en dichteres Randa Awad. **Tijd:** 20.00 uur (inloop om 19.30 uur). **Plaats:** Geertekerk, Utrecht. **Info en tickets:** www.culture-connection.org.

18 november **Van klimaatdepressie naar radicale hoop**

Handelingsperspectieven met betrekking tot het klimaat en tot hoop worden door bisschop De Korte belicht vanuit de ideeën van paus Franciscus in de encycliek Laudato Si'. Klimaatactiviste Rozemarijn van 't Einde laat zien dat voor haar hoop en wanhoop dicht bij elkaar liggen. Daarnaast inspiratie, workshops en gesprekken over deze onderwerpen. Georganiseerd door Laudato Si' Alliantie Nederland en de Radboud Universiteit. **Tijd:** 14.00-17.00 uur. **Plaats:** Radboud Universiteit, Nijmegen.

Voor het slapengaan

Lieve jongen, er zijn mannen die messen trekken
en landen die elkaar niet kunnen luchten,
er zijn jongens zoals jij die bommen werpen
en jongens zoals jij die moeten vluchten.

Je zou het in dit warme bed niet zeggen
maar elders zitten kinderen zonder brood
omdat hun vader van zijn laatste centen
bomgordels of handgranaten koopt.

O jongen, wat een bomgordel is, vraag je?
Dat is een kledingstuk van dynamiet
waarmee iemand zijn eigen lichaam opblaast
dus op een autogordel lijkt het niet.

Als je straks groot bent, lees je in de kranten
misschien nog weleens over kindsoldaten
met een Kalashnikov in beide handen
en ogen als reusachtige hiaten.

Je zou het in dit warme bed niet zeggen
maar elders leert een vader aan zijn zoon
die op zijn vingers net tot tien kan tellen
het volk te haten dat vlak naast hen woont.

Waarom de mensen vechten, wil je weten
als iedereen verliest en niemand wint?
Waarom we onze ruzies niet vergeten?
Maar zulke vragen stelt alleen een kind.

Mieke van Zonneveld